

BARTOMEU FONT OBRADOR
(1932-2005)

La lingüística diacrònica es nodreix de la història. Els documents, acuradament transcrits pels historiadors, constitueixen una preciosa font d'informació per al coneixement de la llengua del passat, sigui per a trobar episodis que s'hi relacionen, sigui per a descobrir mots avui obsolets, sigui per a topiar amb altres formes que són graons per a explicar el sentit actual d'un vocable o per a pervenir a la seva etimologia. L'onomàstica també s'enriqueix amb les fonts històriques i fa llum sobre la seva foscor originària. Les recerques sobre el passat revelen també novetats documentals sobre personalitats emergents del món literari. Per tot això, és de justícia donar aquí compte de l'obra de Bartomeu Font Obrador, egregi historiador mallorquí i amic inoblidable, nat a Lluçmajor (1932) i traspasat a Palma (2005).

Ens vam conèixer a Campos (Mallorca), un dia de l'any 1955. Jo havia passat un curs a la universitat de Lovaina i ell, que s'iniciava en l'activitat periodística, em va fer una entrevista per al diari *Baleares*. Recordo que li parlava, entre altres coses, de la novetat de la neu persistent en aquella ciutat universitària i dels viatges fets, a finals del curs, a Bonn i Colònia on, per consell de Francesc de B. Moll, havia visitat romanistes destacats com és ara Joseph Piel, onomatòleg que havia tornat de l'exili de Portugal, i Harri Meier, il·lustre lingüista obsessionat

18. *Du latin aux langues romanes II* (15:162), p. 183.

19. Ringrazio G. Salvi, che mi ha fornito preziose informazioni.

amb la derivació llatina de mots atribuïts a altres llengües; en l'entrevista explicava també l'enorme interès que vaig detectar en aquelles universitats alemanyes per l'estudi de la llengua i la literatura catalanes; no es pot ser un bon romanista —deien els alemanys— ignorant la llengua de Ramon Llull. I bé, dies després de la nostra trobada, en Font em va escriure, compungit, dient-me que, per poder publicar l'entrevista, se l'havia de «descatalanitzar», operació a la qual evidentment no em vaig prestar; el document va quedar arxivat «in saecula saeculorum». Des d'aleshores, la nostra amistat va créixer. Ell em recordava que havíem nascut el mateix any i l'afecte que, des de la infància, unia les nostres mares, llucmajoreres les dues de sol a arrel. I en les nostres trobades estivals, engruixia la meua cultura històrica amb la seva saviesa, la seva erudició, nodrida d'una memòria feliç.

Bartomeu Font es va llicenciar i doctorar en Filosofia i Lletres, especialitat Història, a la universitat de Barcelona. Va entrar en el món de la investigació amb recerques arqueològiques a Mallorca per després centrar-se en l'estudi aprofundit dels evangelitzadors mallorquins a Califòrnia (Juníper Serra, Jeroni Boscana, Joan Crespí) i, d'una manera especial, de la història de Lluçmajor, el seu poble, a la qual va dedicar nou gruixuts volums. Es tracta d'una de les històries locals de les Illes més rica i més documentada. A tal fi, va escodrinyar els arxius municipals i urbans de Mallorca, va regirar i desxifrar lligalls i manuscrits, va donar a conèixer nous documents a través d'una vida —que hauríem volgut més dilatada— unida a la reconstrucció del passat de la seva estimada vila, des de l'època fosca del món talaiòtic a un present esperançador però també voltat de reptes. Enmig de les pàgines denses, que sempre comuniquen novetats, sòlidament testificades, per a la història, emergeixen dades interessants per a la filologia i la història de la llengua, com és ara la persistència del català escrit en arrendaments rurals a principis del s. XIX, o, més endavant, la inserció dins documents redactats en castellà de mots del país («seis vestiduras blancas con randas vulgo *camis*») o l'exhumació d'una carta pastoral (1821) sobre la compatibilitat de la Constitució amb els principis religiosos, carta que, redactada en castellà i enviada a les parròquies de l'illa pel vicari general de la diòcesi, va ser llegida en castellà, en lloc de traduir-la o fer-ne un resum en mallorquí, com era habitual en aquests casos, perquè fos entesa pels fidels: un exemple d'hostilitat de l'Església a la Constitució i un testimoni més del monolingüisme dels mallorquins que no entien el castellà, que ja havia rebut el sinònim de «foraster». La lectura dels documents transcrits pacientment ens assabenta dels canvis d'elements de la cultura material, com la substitució, segons ordre de 1825, dels carros de roda plena (*de cós*) pels carros a la catalana «con ruedas diáfanos o de bléndula y sin clavos de recalte en las llantas» o pels carros *de violí*.

La toponímia cobra vida a través de la documentació exhibida. Així podem seguir els canvis de nom (*Benimenigill* → *Païssa*, *S'Alqueriassa* → *Es Canyar* → *Cas Frares*), o la conversió d'un nom personal en nom de lloc (*Vallgornera*, *Cabrianes*, *Tió*, *Païssa*). Els dies d'infància que va passar a la possessió de son Cardell li fan aflorar en un bell escrit (*De la pagesia nostrada*, 1983), d'una manera exhaustiva, tota la microtoponímia d'aquella possessió: *es Sementer gran*, *es Serral d'en Flaute*, *sa Pleta d'en Calafat*, *sa Tanca d'en Conill*, *es Figueral*, *sa Cometa*, *es Sementer des Campet*, *es Torrent des Mussols*, *sa Cova Obrada*, etc., així com els animals (mules, cavalls i cusses) nominats com si fossin persones (*na Morena*, *en Tovallo-la*, *na Ronda*); la seva narració traspua aquí i allà mots propis de la pagesia illenca (*agres d'esclata-sangs*, *comes-roges*, *figuera manresa*, *marès*, *donardes*, *claper*, *figuera albacona*, *garriga*, *rotaboc*, *aglaneres*, *albons*, *mates llenriscleres*, *caragols vinyets*, *ropits*, *el curritxar de les perdius* ...). Els detalls de la descripció van de bracet amb una emotiva sensibilitat:

«L'amo en Toni Barceló, àlies el Crister, prenia les Tanques de Can Pomaret confrontants amb Son Cardell a canvi de llaurar-les per tornar-les sembrar o deixar-les per a ermàs. No en vo-

lia d'ovelles que posassin peu, és a dir, que s'enfilassin i això ho feia per als arbres que també estimava. Jo l'he vist amollar el bestiar a l'estiu, poc després de sortir l'estel del porquer, duent a la mà el gaiato de pastor, vertader ceptre del seu poder patriarcal i, al costat, el seu ca negre de bestiar i les ovelles, tot deixant un llarg rossegall de pols, corrien cap a les figueres i ametlers per cercar fulles i figues secallones. A mitja nit, abans d'anar-se'n al llit, l'amo en Toni tornava al sementer i els ulls fosforescents del ramat, atrets pel so ben trempat del flabiol del pastor, els donava vertader plaer. Hom diu que els animals tenen un sentit musical, jo no ho vull afirmar ni tampoc negar-ho, però el que jo creia amb certesa era que aquell home estimava tant aquells animals, que volia proporcionar-los un gran benestar, com si de criatures humanes es tractàs, donant-los la pau abans d'anar-se'n a jeure amb un espontani i improvisat concert».

A més de topònims, les pàgines de la *Historia de Lluçmajor* són saturades d'antropònims que es poden veure reunits en el volum novè (*Índices*): i així es poden resseguir els llinatges catalans originats pel lloc de procedència dels colonitzadors del Principat (*Arenys, Begur, Mòger*), els noms caiguts en desuetud (*Elicsèn, Nofreta*), la feminització del masculí (*Françoa, Aleixa, Parissa*), la profusió de malnoms per necessitat de desambiguar noms repetits corresponents a persones diferents (*Baixvola, Garra-seca, Nyeu-nyeu, Oreietaclara*, absents dels millors repertoris de malnominació), el polimorfisme (*Venteioll/Venteol*, s. XVIII), la retrodatació respecte de l'apellatiu (*Guàtlera 'guatlla'*, s. XVII) o la història fonètica (*Paloni < Apollònia*).

Els afanys de l'historiador el van acostar a Maria Antònia Salvà a la qual, en col·laboració amb Sebastià Cardell, va dedicar un dens capítol del volum VIII (p. 285-539), amb nova aportació de poemes, cartes i il·lustracions. Igualment es va ocupar de la relació epistolar de la poeta llucmajorera amb el lullista i poeta Mateu Obrador (1995). Els darrers anys va dedicar-se amb zel singular a la recerca de documentació sobre el lexicògraf llucmajorer Pere A. Figuera i va donar a conèixer la seva Renúncia de béns abans d'entrar a l'orde de framenors, un tractat teològic, *Assertiones*, escrit en col·laboració amb Jaume Pou, així com referències de la premsa coetània al seu Diccionari.

Els seus mèrits el van fer creditor de guardons com el Premi Ciutat de Palma (1968) i de distincions com la Creu Oficial de l'Orde d'Isabel la Catòlica, l'Escut d'Or de Lluçmajor i la ciutadania honorària de San Gabriel (Califòrnia).

En suma, un historiador competent, lliurat ardidament i amb rigor a reconstruir el passat de la seva vila i a resseguir la vida i obra dels seus personatges més conspicus, però que, de passada, ha fet una contribució molt valuosa a les recerques filològiques i literàries.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- FONT OBRADOR, Bartomeu (1972-2001): *Historia de Lluçmajor*. Lluçmajor, 9 vols.
 FONT OBRADOR, Bartomeu (1983): «De la pagesia nostrada», extret de Joan Llabrés i Jordi Vallsper. *Els nostres arts i oficis d'antany*, IV. Mallorca.
 FONT OBRADOR, Bartomeu (1995): *Maria Antònia Salvà i Mateu Obrador. Testimoni vivencial (1903-1908)*. Lluçmajor.
 VENY, Joan (2006): *Tradició, traducció i interferència en el Diccionari mallorquí (1840) de Pere Antoni Figuera*. Estudi introductor de Bartomeu Font Obrador. Palma: Consell de Mallorca, Departament de Cultura.

Joan VENY
 Universitat de Barcelona
 Institut d'Estudis Catalans